

ŞİDDET VE TELEVİZYON: ŞİDDETİN TELEVİZYON ÜZERİNDEN DENEYİMLENMESİ

Saniye VATANDAŞ¹

Öz

İnsanın olduğu hemen her yerde şiddet vardır. Çünkü şiddetin faili de çoğunlukla mağduru da insandır. Bu özelliği nedeniyle şiddet, insanlık tarihi ile eşzamanlı olup, insanın sürekli mücadele etmek zorunda kaldığı bireysel ve toplumsal bir olgudur. Önceleri gündelik yaşamın içerisinde birebir deneyimlenen şiddet, kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla, özellikle de sinema, televizyon ve internet mecralarında gündelik yaşamın her anını dolduracak kadar yaygınlık kazanmıştır. Şiddetin açığa çıkması veya yaygınlaşması açısından kitle iletişim araçlarının içerisinde televizyonun ayrıcalıklı bir yeri vardır. Zira internete göre daha uzun bir geçmişe sahip olmasının yanı sıra, sinemaya göre ise daha yaygın ve yoğun izlenen bir araçtır. Bireyler ev ortamında dinlenirken bile televizyondaki şiddetin takipçileri durumundadırlar. Televizyondaki şiddet her bireyi etkilemekle birlikte, özellikle çocuklar televizyon karşısında son derece savunmasız konumlarıyla televizyonda izledikleri ve işittikleri şiddet unsurlarını kolaylıkla model durumuna dönüştürebilmektedirler. Bu araştırma televizyonunu şiddetin öğrenilmesi ve yaygınlaşmasındaki rolünü konu edinmektedir.

Anahtar Sözcükler: şiddet, saldırganlık, zorbalık, televizyon, toplumsallaşma

VIOLENCE AND TELEVISION: EXPERIENCE OF VIOLENCE ON TELEVISION

Abstract

Since both the perpetrator and victim of violence is the human being, there is violence almost everywhere where people are. Violence is therefore synchronous with the history of humanity and it constitutes an individual and social phenomenon that people ought to struggle constantly with. Violence, previously experienced mostly in daily life, has recently become widespread enough to fill in almost every aspect of human existence due to the rise of mass media, especially cinema, television, and the internet.

¹Öğr. Gör. Dr., Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Teknik Bilimler MYO, saniyevatandas@isparta.edu.tr, ORCID: 00000-0002-3646-9332

Television plays a primary role in mass media with regard to the emergence and spreading of violence because it has a relatively long history compared to the internet and is more commonly and intensely watched compared to cinema. Violence on television affects every individual, including children who, with their extremely vulnerable social position, can easily transform the elements of violence, which they encounter on television, into a model of existence.

Keywords: violence, aggression, bullying, television, socialization

Giriş

“Güvenlik” algısı değişiyor olsa dahi her insan güvenlikte olacağı bir ortamda yaşamak ister. İnsanın güvenliğini tehdit eden pek çok unsur vardır; bunların bir kısmı içinde yaşanan fiziksel ortamdan kaynaklanıyor olsa bile, birçoğu diğer insanlardan kaynaklanmakta, hatta fiziksel olanların önemli bir kısmının geri plandaki faili de insan olabilmektedir. Şiddet olgusu dönemsel ve/ya lokal bir olgu değildir. Şiddet, yıkıcı sonuçları ile insanlığın doğuşundan itibaren var olan bir olgudur. Dolayısıyla şiddet tarihsel ve evrensel bir olgu olup, insanın olduğu her yerde açığa çıkabilmektedir. Şiddetin sebepleri, oluşum biçim ve süreci, yol açtığı sonuçlar çok değişken olmakla birlikte, sonuçta mağdur olan genellikle insandır. Bu nedenle şiddet, felsefeden antropolojiye, psikolojiden sosyolojiye, dinden hukuk ve siyasete kadar insan bireyi ve toplumuyla ilgili disiplinlerin temel kavramlarından birisi olmuştur. Her düşünce veya inanç sistemi ve bilim dalı şiddeti kendi ilgi alanına ve amacına göre tanımlamış, şiddete ilişkin değerlendirmelerde bulunmuştur. Şiddetin günlük dilde kullanım alanı ise çok daha geniş ve çeşitlidir. Şiddet günlük yaşamda hem bireysel hem de toplumsal boyutuyla baskı, eziyet, korkutma, sindirme, öldürme, cezalandırma, başkaldırı biçimlerinde olmak üzere yaygın olarak gözlenebilmektedir.

İnsan, şiddetin varlığından hep yakınmış ama şiddetle olan ilgisini bir türlü kes(e)memiştir. Zira herkesin kendine göre bir şiddet algısı bulunmakta, bu ise “meşru şiddet” algısına yol açarak, şiddetin yaygınlaşmasına neden olmaktadır. Böylelikle şiddet, bireysel ve toplumsal yaşamın değişmeyen unsurlarından birisi olup çıkmaktadır. Şiddet, modern zamanlarda daha da karmaşık ve detaylı bir yapıya bürünmüştür. Dolaylı veya doğrudan haliyle her yerde şiddet açığa çıkabilmektedir. Bu bakımdan şiddetin, modern zamanların önemli ve gittikçe kapsamı daha da büyüyen toplumsal kurumu durumundaki *boş zaman* (leisure time) faaliyetlerinin dahi değişmeyen unsurlarından birisi olması dikkat çekici ve oldukça önemlidir. Çok daha önemlisi ise şiddet ile eğlence arasında yaygın ve güçlü bir bağ kurulmuş olmasıdır. Kitle iletişim araçları ve bunlar içerisinde ise özellikle sinema ve televizyon oldukça önemli bir yere sahiptir. Sinema ve televizyon kurgulanmış ve sanal

haliyle de olsa şiddetin en sık izlendiği araçlardır. Fakat yapılan araştırmalar göstermektedir ki, gittikçe sinemayı da kapsamına alacak kadar faaliyet alanını genişletmiş olan televizyon, şiddetin sadece izlendiği bir mecra değil aynı zamanda deneyimlendiği bir mecradır. Zira televizyonda izlenen şiddet sahneleri ve sözleri bilhassa çocuklar üzerinde çok kolaylıkla ve güçlü bir modele dönüşebilmektedir. İzleyicilere yönelik araştırmalar, televizyon yayın içeriklerinin, izleyiciler üzerinde değer sistemlerinin oluşumunda ve davranışların şekillenmesinde oldukça güçlü etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Şiddetin sadece haber, dizi ve magazin programlarının değil, aynı zamanda başta çizgi filmler olmak üzere çocuk filmlerinde de önemli boyutta olduğu gözlemlenmektedir.

Şiddet

Şiddet, en kısa anlamıyla, “sertlik, sert ve katı davranış, kaba kuvvet kullanma olarak tanımlanmakta; şiddet olayları ise, insanları sindirmek, korkutmak için yaratılan olay ya da girişimler olarak ifade edilmektedir” (Ünsal, 1996, s. 29). Türkçeye şiddet olarak tercüme edilen İngilizcedeki *violence* sözcüğü, yaygın bir kullanıma sahip olan *The Oxford English Dictionary*'ye göre *bireylere ya da mülkiyete zarar vermek amacıyla fiziksel güce başvurulmak; bu şekilde nitelenen eylem ya da davranış biçimi; bedensel hasara neden olacak bir işlem ya da kullanım; güç kullanarak bireylerin özgürlüğüne engel olmak* anlamlarına gelmektedir (Simpson and Weiron, 1989, s. 654-655). Türkçeye Arapçadan geçen şiddet sözcüğü, köken dilde *sertlik*, *katılık*, *yoğunluk* gibi anlamları ifade eden *şedde* ve *şedid* sözcükleri ile irtibatlı olup, “bir güç, hareket veya kuvvetin derecesi; tabii halinden daha fazla olma, aşırılık, fazlalık; meseleleri uzlaşma yoluyla değil kaba kuvvet kullanarak halletmeye kalkışma ve bunun için kullanılan kaba kuvvet; sıkıntı, zorluk, mihnet, meşakkat” anlamlarını içermektedir (Ayverdi, 2005, s. 2951).

Şiddete ilişkin tanımlar pek çoktur. Ve yine şiddete ilişkin tanımlarda pek çok ölçek kullanılmıştır. Bunlardan birisi şiddetin *dar* ve *geniş* anlamlarıyla ilgilidir. *Dar* anlamıyla insanların bedensel bütünlüğüne karşı dışarıdan yöneltilen, sert ve acı verici fiziksel müdahaleler şiddet olarak ifade edilmiştir. Bu tür şiddetin mala, cana, sağlığa, bedensel bütünlüğe, birey özgürlüğüne karşı bir tehdit oluşturması söz konusudur. Burada da yaralama, ırza tecavüz, yağma, adam kaçırma gibi başkasına yönelmeler olabildiği gibi, intihar girişimleri biçiminde bireyin kendine yönelik eylemleri de söz konusu olabilmektedir. Şiddetin *geniş* anlamına gelince, bu nitelikteki tanımlarda, insan üzerindeki fiziksel ve ruhsal etkileri açıkça ölçülemeyen, dolaylı ve somut bir biçimde hissedilen çeşitli baskılar dikkate alınmıştır. Örneğin ekonomik şiddet, medya terörü, enflasyon, işsizlik, trafik korsanlığı,

doğanın ve tarihsel çevrenin tahribi, sağlıksız kentleşme gibi (Ünsal, 1996, s. 32-35; Erten ve Ardalı, 1996).

Şiddet, sosyal bilimler literatüründe yaygın bir şekilde kullanılan sözcüklerden birisidir. Fakat yakın anlamlı diğer bazı sözcükler de şiddete eş veya yakın anlamlı olmak üzere sıklıkla kullanılmaktadır. Bunlardan en yaygın kullanılanı, bir başka makalemizde ele alıp açıkladığımız üzere (Vatandaş, 2021), “saldırganlık” sözcüğüdür. Konuyu detaylı olarak inceleyen Vatandaş’a göre (2002) yüzeysel ele alındığında kolaylıkla birbirinin yerine kullanılabilen *şiddet* (violence) ile *saldırganlık* (aggression) arasında önemli düzeye erişebilen farklılık vardır. Farklılık ekseninde ele alındığında, şiddetin çoğunlukla davranışı tanımlamak için kullanılmasına karşılık, *saldırganlık* ise daha çok bir ruh halini ifade etmektedir. Genel bir ifadeyle, *saldırganlık* şiddetin psikolojik temelini oluştururken, şiddet ise *saldırganlık*ın davranışsal boyutunu ifade etmektedir. Şiddet, kızgınlık, öfke, kin, nefret, düşmanlık gibi duygu durumunun etkinlik kazandığı *saldırganlık* dürtüsünün eyleme dönüşmüş biçimi olarak ele alınmaktadır (Heise ve ark., 1994, s. 69). Daha geniş bir bakış açısıyla söylemek gerekirse, *saldırgan* ve şiddet içerikli davranışın meydana gelmesinde sosyal, kültürel ve ekonomik faktörler etkili olmaktadır. İşsizlik ve yoksulluk, şiddetin oluşmasına etki eden ekonomik faktörler arasında yer almaktadır. Ailede ve yakın çevrede açığa çıkan şiddetin disiplin yöntemi olarak değerlendirilmesi, şiddeti oluşturan sosyal ve kültürel faktörlerle ilgilidir (Mosses, 2001, s. 391-392). *Zorbalık* da şiddetle irtibatlı sözcüklerden bir diğeridir. Sözlüklerde *gücüne güvenerek başkalarının hakkını alma* durumunun ismi olarak kullanılmaktadır. Şiddetle olan farkı ifade edilecek olursa, örneğin yaklaşık aynı fiziksel özelliklerde iki kişinin kavgası şiddet olabilir fakat zorbalık olamaz. Bu iki kişinin kavgasının zorbalık olabilmesi için tarafların güçlerinin açıkça farklı düzeylerde olması gerekmektedir. Ancak bu durumda güçlü olanın eylemi zorbalık olarak değerlendirilebilir. Zorbalıkta, güçlü olan, gücüne güvenerek zayıf olana fiziksel, sosyal ve psikolojik açıdan acı çektirir; zarar verir. Mağdur ise kendini korumaya çalışır fakat çoğunlukla bunda başarılı olamaz.

Şiddet Türleri

Şiddetle ilgili çok çeşitli sınıflamalar yapılmıştır. Aşağıda detaylı olarak ele alınacak olan *fiziksel*, *sözel*, *duygusal* (psikolojik), *ekonomik* ve *cinsel* başlıklarını taşıyan beşli tasnif şiddet sınıflamalarından birisi ve en yaygın bilinenidir. Bu şiddet listesine yakın zamanlarda “siber şiddet/zorbalık” da eklenmiştir. Fakat başka ölçütler dikkate alınarak daha farklı şiddet sınıflamaları da yapılmıştır. Bunlardan birisi Fred Von der Mehden (1930-1970)’in gerçekleştirdiği sınıflamadır. Mehden, şiddeti daha çok sosyo-politik boyutuyla

değerlendirmiş ve şiddet eylemine katılanları, katılma sebeplerini, şiddetten beklentilerini araştırırken altı farklı şiddet türü tespit etmiştir. Mehden'in tespit ettiği şiddet türleri kolektif karaktere sahiptir; siyasal şiddet kapsamında değerlendirilebilecek bir yaklaşımın ürünüdür. Söz konusu şiddetlerden birincisi, ülkenin kültüründen kaynaklanan şiddet eylemleridir. Mehden'e göre ülke kültüründe gömülü şiddet potansiyelinin açığa çıkıp eyleme dönüşmesi ırki, dini, etnik, bölgesel özellikler ile irtibatlı şekilde gerçekleşmektedir. Şiddetin eyleme dönüşmesi içe dönüklük, yabancı düşmanlığı, sevgi ve nefret duygularının eşlik ettiği gerginlikler ve çeşitli şiddet davranışları şeklinde olmaktadır. Şiddetin ikinci türü devrimci ve karşı devrimci eylemlerle ilgilidir. Üçüncü tür şiddet askeri darbelerin yol açtığı zararlarla ilgilidir. Dördüncü grupta, öğrencilerin şiddet eylemleri, beşinci grupta ayrılıkçı şiddet eylemleri, altıncı ve son grupta ise, seçim dönemlerinde patlak veren şiddet eylemleri vardır (Von der Mehden, 1971, s. 7-17).

Yapılmış şiddet sınıflamalarından bir diğeri ve aynı zamanda yaygın bir şekilde kabul göreni Erich Fromm (1900-1980)'a aittir. Erich Fromm ünlü “Sevginin ve Şiddetin Kaynağı” adlı kitabında ortaya çıktığı alanlar açısından altı farklı şiddetten bahsetmiştir. Fromm, şiddeti sınıflarken “hastalık” ölçütünü kullanmıştır. Yani psikolojik açıdan normalden uzaklaşma düzeyine göre gerçekleştirilmiş sıralamalı bir sınıflama tarzı yapmıştır. Söz konusu şiddet türleri şunlardır (Fromm, 1982, s. 20-29):

Oyunda ortaya çıkan şiddet: Şiddetin en normal, dolayısıyla hastalık olarak nitelenemeyecek olan türüdür. Bu tür şiddetin kaynağı yıkıcılık ya da nefret değildir. Bu sebeple yıkım amacı taşımaz ve hüner gösterilerinde açığa çıkar. Örneğin ilkel kabilelerin savaş oyunlarındaki şiddet böyledir. Bu oyunlarda amaç öldürmek veya zarar vermek değildir. Eğer olur ki istenmediği halde ölüm veya yaralama gerçekleşirse, bu bir suç olarak değerlendirilmez. Fromm'un bu kategorisine örnek olarak boks müsabakası yapan sporcular dâhil edilebilir.

Tepkisel şiddet: Bu tür şiddet, kişinin bizzat kendisinin ya da başkasının yaşamını, özgürlüğünü, onurunu veya sahip olduğu malı korumak için gösterdiği çaba sırasında açığa çıkan şiddet olarak anlam kazanmaktadır. Tepkisel şiddetin temelinde korku vardır. Bu sebeple en sık görülen şiddet türüdür. Bu şiddetin açığa çıkışında ve gerçekleşme sürecinde duygulardan çok akıl devrededir. Bu şiddet ölüme değil, yaşama hizmet eder. Çünkü amacı yıkım değil, korumadır.

Öç alıcı şiddet: Bu tür şiddet tepkisel şiddete benzer ancak ona göre hastalık durumuna daha yakındır. Tepkisel şiddette amaç, tehdidin getirdiği zararı başka bir yöne

çevirmektir. Bu sebeple biyolojik yaşamı devam ettirmeye katkı sağlar. Öç alıcı şiddet öncesinde bir mağduriyet söz konusudur. Gerçekleşmiş bir şiddete karşı gizemli bir anlayış içerisinde akıldışı bir tepki olarak açığa çıkar. Hem bireysel hem de toplumsal boyutta açığa çıkabilir. İlkel veya modern fark etmez, tüm toplumlarda görülür. Öç alma dürtüsü bir topluluğun ya da bireyin güçlülüğü ve yaratıcılığı ile ters orantılıdır. Güçsüzler, engelliler bu dezavantajlı durumları sebebiyle zarar görmüşlerse, mağdur olmuşlarsa saygılarını onarmalarının aracı olarak “göze göz, dişe diş” anlayışıyla öç almayı düşünürler. Fakat özgüvenini kaybetmemiş, yaşamı olumlu taraflarıyla gören kişiler böylesi bir çabanın veya niyetin sahibi olmazlar.

İnancın yıkılmasından kaynaklanan şiddet: İnancın yıkılmasının ürünü olan bu şiddet, öç alıcı şiddetle yakından ilgilidir. Daha çok çocuklarda, özellikle de 4-6 yaşındaki çocuklarda görülür. Fakat bu şiddet sadece çocuklara özgü değildir. İleri yaşlarda da görülme ihtimali her zaman söz konusudur. Bu şiddet, yaygın biçimiyle bir çocuğun, annesine, babasına ya da büyükanne-büyükbaba gibi diğer aile üyelerine veya Tanrı’ya olan inancının, yaşadığı birtakım olaylardan dolayı yıkılması ile oluşan şiddet türüdür. Çocuk normal şartlarda hayata iyilik, adalet ve sevgiye inanarak başlar, fakat söz konusu sebeplerle inancını kaybedebilir. Bu ise şiddet doğurur. İnancın yıkılması idealize edilenlere güvenin kaybı biçiminde yaşanır.

Ödünleyici şiddet: Önceki şiddet türlerinin dördü de gerçekçi olup, büyülü bir biçimde, hayal kırıklığının getirdiği yıkımın bir sonucu olarak yaşama hizmet ederler. Ancak ödünleyici şiddet böyle değildir. Bu şiddet *ölüm sevgisinden* daha hafif olsa da ondan daha hastalıklı bir şiddet türüdür. Bu, güçsüz bir kişideki üretici etkinliğin yerine geçen bir şiddettir. Her ne kadar her insan doğanın ve toplumsal güçlerin nesnesi olsa da tamamıyla bu güçlerin kontrolünde değildir. Her insanda, belirli bir oranda da olsa dünyayı dönüştürecek istem, güç ve özgürlük vardır. Burada önemli olan ise istemin ve özgürlüğün çapı değildir. Önemli olan insanın mutlak bir edilgenliğe razı olmaması, itiraz etmesidir. İnsan, sadece kendini dönüştürmek ve değiştirmekle yetinmez; dünyayı değiştirmek ve dönüştürmek, dünyaya damgasını vurmaya ister. İnsanın sahip olduğu güçleri söz konusu yolda kullanabilme yetisi, *güçlülüktür*. Aksi takdirde, insan zayıflık, kaygı, yetersizlik vb. durumlarında acı çeker. Yaşanan acının sebebi, insanca dengenin bozulması, eyleme geçme yetisini onarmaya çalışmak ve bütünüyle güçsüzlüğü kabul etmemektir. Bu durumda yapılacak şeylerden biri, güçlü bir kişiye ya da topluluğa boyun eğmek ya da onunla özdeşleşmektir. Başka bir kişinin yaşamına simgesel biçimde katılarak etkin olduğu yanılığına sahip olunur. Oysa gerçek

hiç de böyle değildir. Gerçekleşen şey, etkin olanlara boyun eğmekten, onların bir parçası olarak davranmaktan, onların sözlerinden dışarı çıkmamaktan ibarettir. İkinci yol ise, yok etme gücüdür. Yaşamı yok etmek, yaşamı aşırılığın dayanılmaz acısından kurtulmaktır. Yaşamı inşa etmek güçsüzlerin harcı değildir; ancak yaşamı yok etmek için şiddete başvurmak yeter de artar bile. Güçsüz insan tabancası, bıçağı ya da güçlü bir bileği olduğu sürece başkalarının ya da kendisinin içindeki yaşamı yok ederek, sahip olduğu güçsüzlüğü aşabilir. Böylece kendisini yadsıyan yaşamdan öğ almış olur. Ödünleyici şiddet güçsüzlükten doğan, güçsüzlüğü ödünleyen bir şiddet türüdür. Yaratamayan insan yok etmek ister; yaratırken yok ederken, salt bir yaratık olma rolünün ötesine geçer.

Kana susamışlık şiddeti: Bu eskilerde kalmış bir şiddet türüdür. Bu tür şiddet, hastalıklı insanın gösterdiği bir şiddet değildir. Bu şiddet doğada, doğaya bağlı olarak yaşayan ilkel insanın şiddetidir. İlkel insan gelişmekten, tümüyle insan olmaktan korktuğundan sahip olduğu öldürme tutkusu yaşamı aşmanın bir yolu olarak işlev görür. Öldürmek, en ilkel düzeyde en büyük sarhoşluk, en büyük kendini doğrulama yoludur. Bunun tersi öldürülmektir. İlkel anlamda yaşamın dengesi şöyle kurulur: öldürebildiğince öldürmek; yeterince kana doyduktan sonra da öldürülmeye hazır olmak.

Şiddetin kaynağına ilişkin bu sınıflamaların yanında, yukarı da kısaca değindiğimiz üzere, hane halkının birbirine karşı uygulayabildiği ev içi türlerine göre de sınıflamalar yapılmıştır. Ev içi şiddete ilişkin sınıflamalarda beş ayrı şiddet türünden bahsedilmiştir (Vatandaş, 2002):

Duygusal/Psikolojik Şiddet: Taraflardan birisinin diğerine uyguladığı duygusal/psikolojik şiddetin en yaygın biçimlerini ihmal etme, sevgi göstermeme, fiziksel ve duygusal ilgisizlik, agresif davranma, anlayışlı olmama, kişiyi sınırlı ve monoton bir yaşama alanına ve tarzına kapatma şekillerinde gerçekleşebilmektedir. Duygusal/psikolojik şiddet diğer şiddet türlerinin temelinde yer alan bir şiddet ve bu sebeple son derece yaygın olan bir şiddet türü olarak anlam kazanmaktadır.

Sözel Şiddet: Kişiyi uygulanan sözel şiddetin en bildik ve yaygın biçimlerini bezdirmek, tehdit etmek, alaya almak, küçümsemek, aşağılamak için sarf edilen sözler oluşturmaktadır. Sözel şiddet, kişinin özgüvenini yok etmektedir. Zaten bu şiddetin açık veya örtük amacı da budur.

Fiziksel Şiddet: Kişinin bedensel bütünlüğünü veya fizyolojik yapısının işleyişini bozmaya yönelik maksatlı fiziksel müdahaledir. Bu müdahale itme, tokat atma, vurma,

tekmeleme gibi davranışlardan; yaralama, sakat bırakma, öldürme gibi ileri düzey zarar vermeler biçiminde de gerçekleşebilmektedir.

Ekonomik Şiddet: Ekonomik şiddet ihmal ve istismar ile irtibatlı şiddet türüdür. Ekonomik sorumluluğu üstlenmiş tarafın (örneğin koca/baba), ekonomik sorumluluğu üstlenememiş (çalışmayan ve geliri olmayan eş) veya üstlenemeyecek (çocuk) kişiye ekonomik baskı uygulaması, kişiyi ekonomik açıdan mağdur etmesi şeklinde gerçekleşmektedir. Kişiye uygulanan ekonomik şiddetin en yaygın biçimlerini kişiyi parasız bırakma, sahibi olduğu paranın veya malın kişinin elinden rızası olmaksızın alınması, ekonomik imkân temin etmenin en önemli aracı olarak kişinin çalışmasına izin vermeme şeklinde gerçekleşmektedir.

Cinsel Şiddet: Cinsel şiddet, doğrudan seksüel motivasyon ile ilgi şiddet türüdür. Cinsel şiddetin temelinde rıza dışı cinsel ilişki vardır. Kişi cinsel açıdan taciz edilmektedir. Ayrıca kişiyi başkalarıyla cinsel birlikteliğe zorlama biçiminde de gerçekleşebilmektedir.

Tüm bunların ötesinde daha başka şiddet türlerinden de bahsedilebilmektedir. Son zamanlarda literatüre giren *sembolik şiddet* önemli bir örnektir. Sembolik şiddet kurumlar ve egemen yapılar aracılığıyla uygulanan ve fiziksel olarak tespiti mümkün olmayan bir şiddet türü olarak anlamlandırılmaktadır. İnsanlığın tarihi uygarlaşma süreci olarak ele alındığında sembolik şiddetin kaçınılmaz bir tırmanış içinde olduğunu belirten Bourdieu, kişilerin silah gücünden değil, yanlış anlamamanın gücünden zarar görmelerini sembolik şiddet olarak anlamlandırmıştır. Bourdieu'ya göre sembolik şiddet; egemenlik altındakilerin habitusunu yani algılama, hissetme ve davranma şemaları olarak içselleştirdikleri toplumsallık dünyasını oluşturan yapılarla egemenlik ilişkileri arasındaki uyum sonucu egemenlik altındakilerin, egemen olanların çıkarlarına uygun olan kategoriler aracılığıyla algılamasıdır

Şiddetin Kaynağına İlişkin Kuramlar

Şiddetin kaynağı konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Şiddetin farklı bireysel ve toplumsal, biyolojik ve ilişkisel referanslarının mevcudiyeti, bu referansların zaman zaman olgusal olarak fark edilmesi asıl belirleyici durumundaki faktörün hangisi olduğu konusunda görüş farklılıklarına yol açmaktadır. Bu ise şiddetin kaynağı ile ilgili farklı kuramların geliştirilmesine yol açmıştır. Bu kuramlardan ikisi oldukça önemli ve yaygın kabul görmektedir. Bunlardan birisi şiddetin kaynağının içgüdü olduğunu savunan, diğeri ise öğrenmeye dayandıran kuramlardır.

Şiddete ilişkin kuramların en yaygın kabul görenlerinden birisi, kuramın temeline saldırganlık (aggression) sözcüğünü alarak konuya ilişkin tespitlerde bulunan yaklaşımdır. Bu

yaklaşım saldırganlığın/şiddetin içgüdüsel olduğunu, bu sebeple öğrenme öncesinde insanın doğasında var olduğunu, sonradan öğrenilmediğini dile getirmektedir. Bu yaklaşıma göre insanlar, içgüdüsel olarak kendilerini aç, susuz, ya da cinsel olarak uyarılmış hissedebildikleri gibi, saldırgan da hissedebilmektedirler (Freud, 2000a, s. 101-104; Freud, 2000b, s. 121-156). Bu yaklaşımın en önemli temsilcisi Sigmund Freud'dur. Genel olarak akıllı ve duygusal bir varlık olarak kabul edilen insanı, birbiriyle çatışan ve enerji yüklü kuvvetlerin oluşturduğu bir bütün olarak (Fromm, 1982, s. 41) gören Freud, konuya ilişkin düşüncelerini zaman içerisinde kısmen revize etmiştir. Birinci Dünya Savaşı öncesindeki anlayışına göre tüm insan davranışlarının temelinde yaşam enerjisini temsil eden "eros" veya "libido" vardır. Ona göre saldırganlık, libidinal dürtülerin doyurulmasının engellenmesinden doğan bir tepkidir. Bu konudaki görüşünü şöyle ifade etmiştir: "İnsanların saldırganlık için güçlü bir istek duymaları içgüdüsel yanlarının bir parçası olarak düşünülmelidir... İnsanlar, sevgi arayan, yumuşak ve dostluk dolu yaratıklar değildir" (Freud, 2000a, s. 102). Fakat ona göre saldırganlığı, bireysel yaşamın hep var olan kaçınılmaz bir parçası olarak anlamamak gerekmektedir. Saldırganlık belirli koşullarda açığa çıkan bir durumdur. Freud dünya savaşı yıllarında bu görüşünü gözden geçirmiş ve saldırganlığın temelinde libidodan farklı ve ona göre tam karşıt fonksiyon icra eden "thanatos" (ölüm içgüdü) ismini verdiği bir içgüdü'nün bulunduğunu dile getirmiştir. Thanatos, yaşamın tahrip edilmesine veya sona erdirilmesine yönelik enerjiyi ifade etmektedir. Eğer thanatos kısıtlanmaz ise, süreç kişinin kendisini tahrip etmesiyle sonuçlanır. Çünkü ölüm içgüdü organizmanın kendisine yönelmiş ise kendini-yıkıcı bir dürtüdür; ama dışa yönelmişse, bu durumda kendinden çok başkalarını yıkıma uğratma eğilimindedir (Fromm, 1984, s. 1/42). İnsan, thanatosu kısıtlayabilmek amacıyla değişik savunma mekanizmalarına başvurur. Savunma mekanizmaları aracılığıyla enerji yönlendirerek kısıtlamaya çalışır. Örneğin, "yer değiştirme" (displacement) savunmasıyla dışarı aktarılır ve böylece başka kişilere, canlılara ve hatta eşyaya yönelik saldırganlık ortaya çıkar. Bu anlayışa göre saldırganlık, kişinin kendisini tahrip edecek enerjinin başkalarına yöneltilmesini ifade etmektedir. Freud'un saldırganlığa ilişkin görüşünün ilginç ve önemli yönlerinden birisini, saldırganlığın gerekli ve yararlı olduğuna ilişkin kısmı oluşturmaktadır. Ona göre, insanlar saldırgan davranışlarda bulunmazlarsa, saldırganlığa neden olan enerji birikir ve kendisine bir çıkış yolu arar. Bu durumda söz konusu enerjiyi kontrol etme imkânı çok zayıflar ve hatta imkânsızlaşır. Dolayısıyla bu enerjinin kontrolsüz bir şekilde eyleme dönüşmesi çok tahripkâr olur. Eğer bu enerji bir şekilde kontrollü bir şekilde davranışlara yansımaz ise psikolojik rahatsızlıklara kadar uzanan ciddi sorunlara yol açar. Saldırganlığın davranışa yansımaları durumunda, kişi deşarj olur ve saldırganlık enerjisini azaltarak, daha ciddi sorunların

oluşmasını önler. Freud'un bu görüşü psikoanalitik kuramda "katarsis" olarak isimlendirilmiştir.

Freud'un düşünceleri, kendisini izleyenler tarafından iki farklı kuramsal çerçevede ele alınıp geliştirilmiştir. İzleyicilerinden Melanie Reizes Klein (1882-1960)'a göre thanatos doğuştan gelen birincil bir güdüdür. Bu özelliği nedeniyle de insan organizması üzerinde sürekli tehdit oluşturur. İnsan, içinden gelen bu tehdit karşısında kendisini korumak zorundadır. Savunma mekanizmalarından "yansıtma" (projection), insanın kendisini koruma çabasının gereği olarak açığa çıkar. "Yansıtma" yoluyla saldırganlık dış dünyadaki bir obje veya kişiye yöneltilir. Böylelikle insan kendisini yıkıma uğratmaktan kurtulur. Heinz Hartman (1894-1970) ise, saldırganlığın doğuştan geldiğini kabul etmekle birlikte, thanatostan kaynaklandığı görüşünü kabul etmez. Ona göre saldırganlık, benliğin gelişiminden önce var olan temel güdülerden birisidir. Bu güdü nötr hale getirilerek benliğin hizmetinde kullanılabilir. Ancak, serbest kaldığında çatışmalara yol açar ve yıkıcı olur.

Saldırganlığın içgüdüsel olup olmadığına ilişkin tartışmalar halâ devam etmektedir. John Paul Scott'un (1909-2000) eleştirileri konunun önemli örneklerinden birisini teşkil etmektedir. Scott (1958) saldırganlığın içgüdüsel olduğuna ilişkin bilimsel bir kanıt olmadığını ifade etmiş ve bu tespitinin altını ısrarla çizmiştir. Leonard Berkowitz (1926-2016)'de (1962), hayvanlar üzerinde yapılan deneylerin konuya ilişkin bilimsel veriler sağlamadığını açıklamıştır. Daha başka örneklerinin bulunmasında zorlanılmayacak bu eleştirilerin yanı sıra, Erich Fromm (1900-1980)'un konuyla ilgili görüşü ayrıcalıklı bir önem ifade etmektedir. Fromm (1984)'a göre saldırganlığı içgüdüye bağlamak yanlıştır. Zira saldırganlığın içgüdüsel olduğuna ilişkin yeterli kanıt bulunmamaktadır. Fromm'a göre saldırganlığı içgüdüünün zayıflamasına bağlamak daha doğru olur. Fromm, insanların, hayvanlarda olduğu gibi, kendi türlerinden olan bireyleri tanıma içgüdüüne sahip olmadıklarını dile getirmiştir. Bu nedenle de insanların birbirlerini içgüdüleri ile değil, zihinleri ile algılayıp değerlendirdiklerini, bunun ise kendi türünden bireyleri farklı türden birisiymiş gibi algılamaya neden olduğunu ve böylelikle insanın kendi türünün bireylerine karşı saldırganlaştığını ileri sürmüştür. Fromm, eğer insanlar da kendi türlerinden olan bireyleri tanıyacak içgüdüsel mekanizmalara sahip olsalardı, birbirlerine karşı bu denli saldırgan davranmayacaklarını ifade etmiştir (Fromm, 1984, s.1/134-199).

Saldırganlığı içgüdüye dayandıran kurama yöneltilen eleştirilerin ortak özelliği, saldırganlığın içgüdüsel olduğunu savunanların "seçici kanıt" kullandıkları noktasında toplanmıştır. Saldırganlığın içgüdüsel olduğunu savunanların, araştırmalarından elde ettikleri

verileri bilinçli bir ayıklamaya tabi tutarak kuramlarını destekleyen delilleri korudukları, yaklaşımlarını yanlışlayan veya sarsan verileri ise görmezlikten geldikleri ifade edilmiştir.

Saldırganlığın/şiddetin kaynağına ilişkin önemli ve yaygın kabul gören ikinci kuram, şiddetin kaynağının toplumsal ilişkiler olduğu ve öğrenildiği ile ilgilidir. Hayvanlar ve çocuklar üzerinde yapılmış çok sayıda araştırmanın bulguları şiddetin öğrenilen bir davranış olduğunu göstermiştir. “İçgüdü kuramı”nın aksine, “öğrenme kuramı” saldırganlığa yol açan bir veya birkaç potansiyel neden olmadığını, çok çeşitli nedenlerden dolayı saldırganlığın ortaya çıkabileceği ileri sürmektedir. “Öğrenme kuramı”, kişinin saldırgan davranışlarının altında, kişinin geçmiş yaşantılarından ve öğrenmelerinden başlayıp, birçok dışsal ve durumsal etkene uzanan birçok nedenin varlığının söz konusu olduğunu savunmaktadır. Çocukluk dönemlerinde yaşanan veya gözlenen olumsuz deneyimlerin bireyi etkileyerek ileride saldırgan eğilimler sergilemesine yol açtığı ileri sürülmektedir. Bunun nasıl gerçekleştiği ise şu şekilde ifade edilmiştir (Kaplan ve ark., 1994): Çocuğun bizzat yaşadığı veya tanık olduğu şiddet çocuk için bir model haline gelebilmektedir. Şiddetin sıklıkla yaşanması veya tanık olunması, şiddetin pekişmesine yol açmakta, böylelikle çocukta yerleşik hale gelen bir saldırganlık eğilimi oluşmaktadır. Saldırganlık kişiliğin bir parçasına dönüşmektedir. Yaşadığı veya tanık olduğu olumsuz durumlar çocukta çevrenin tehlikeli olduğuna ilişkin bir inanca sahip olmasına yol açabilmekte, çocuk çevresindeki insanları ve hatta canlıları olumsuz algılamaya başlamaktadır. Tüm bunlar bağlamında çocuk duygularını sözle değil, eylemle ifade etme alışkanlığı kazanabilmektedir. Yaşanan ve tanık olunan şey şiddet olduğu için, söz konusu eylem ise şiddet biçiminde açığa çıkmaktadır.

Şiddetin toplumsal bir öğrenme olduğunu ileri süren kuram çerçevesinde ifade edildiği üzere, “toplumsal faktörler saldırganlığın kaynağı mıdır?” tartışmaları bir yana, toplumsal faktörlerin saldırganlığın açığa çıkmasında ve devamının sağlanmasında etkili olduğunda kuşku bulunmamaktadır. Saldırganlığın değişik toplumlarda veya bir toplumun değişik katmanlarında farklı oranlarda açığa çıkması, saldırganlığı etkileyen toplumsal faktörlerin etkisini açığa çıkarmaktadır. Saldırganlığı açığa çıkaran ve devamını sağlayan toplumsal faktörlerle ilgili standart tespitlerde bulunmak mümkün görünmemektedir. Ancak, ekonomik yoksulluk ile toplumsal huzursuzluğun söz konusu faktörler arasında son derece güçlü ve yaygın olduğunu söylemek mümkündür.

Şiddetin kaynağına ilişkin bu iki kuramın yanı sıra, bu ikisi kadar yaygın kabul görmemiş başka kuramlar da vardır. Şiddetin sebebinin nöro-fizyolojik hasarlarda bulan yaklaşım bunlardan birisidir. Ayrıca “Kalıtım”, “Uyarı Aktarımı”, “Engellenme” “Boşalma”

da konuya ilişkin yaklaşımlardır. Bunlara ilaveten “Çatışmacı”, “Feminist” kuramlar da konu bağlamında oldukça önemlidir. Ancak tüm bu ve diğer yaklaşımlar esas itibarıyla şiddeti/saldırganlığı/zorbalığı içgüdüsel, toplumsal veya biyolojik bir temelde incelemişlerdir. Bu üç temel üzerinde daha başka kuramların geliştirilmesi her zaman söz konusudur.

Televizyon ve Şiddet

Teknolojik gelişme ile şiddet arasında çoğu zaman güçlü bir ilişki vardır. Şiddetin toplumsal öğrenme sürecinin ürünü olduğunu ileri süren yaklaşım bağlamında ifade etmek gerekirse, teknolojiye ve özellikle de iletişim teknolojilerindeki gelişmeler şiddetin daha kolay öğrenilmesine ve dolayısıyla yaygınlaşmasına yol açmaktadır. Bu bakımdan geleneksel medyanın bir unsuru olan televizyon son derece önemlidir. Televizyon, günümüz şartlarında kolay şekilde erişilebilen, son derece yaygın kullanıma sahip olan, bireysel ve toplumsal davranışlar üzerinde oldukça yüksek etki oranına sahip görsel ve işitsel bir kitle iletişim aracıdır. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yaygınlık kazanarak hemen herkesin yaşamında önemli bir yer edinen televizyon, yaygınlaşma ve izlenme hızını kesintisiz sürdürmüş, bireysel ve toplumsal yaşam tarzlarını derinden etkileyen, bireysel algıları şekillendiren, değer yargılarını ve davranış tarzlarını etkileyen önemli bir güç olmuştur. Televizyon 1950’lerden itibaren en temel toplumsallaşma araçlarından birisi ve gerek bireysel gerekse toplumsal yaşamımızın önemli bir parçası olmuştur. Bu özellikleriyle de şiddetin öğrenilmesinde önemli kaynaklardan birisi olarak işlev görmüş ve görmeye devam etmektedir. Enteresan olan, televizyon yayınlarındaki şiddet olayları ile ilgili ilk araştırmaların 1952–53 gibi oldukça erken sayılabilecek yıllarda yapılmış olmasıdır. Araştırma Amerika’da *Ulusal Eğitim Yayıncıları Birliği* (National Association of Educational Broadcasters) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu durum, televizyonunu şiddetin öğrenilmesi ve yaygınlaşmasına katkısı açısından kritik bir teknoloji olduğunun ilk zamanlarda fark edilmeye başlandığını göstermesi açısından oldukça önemlidir. Geçen yüzyılın başlarında şiddetin öğrenildiği ve dolayısıyla şiddetin yoğun görüldüğü ortamları teşkil eden ev, okul ve sokak, televizyon sayesinde büyük oranda geri plana kaymış; şiddet, televizyon programları ile gündelik hayatın sıklıkla tanık olunan bir parçası haline gelmiştir. Televizyon aynı zamanda şiddetin gerçek-sanal boyutunun inşasında da önemli bir role sahip olmuştur. Zira televizyon ekranında izlenen sanal şiddet, gerçek şiddete model olabilmekte, bunun somut örnekleri ise sıklıkla haber bültenlerine konu olmaktadır.

Esas itibarıyla her teknoloji ürünü gibi televizyon da birçok bakımdan olumlu özelliklere sahiptir. Örneğin işlevsel bir öğrenme ve eğlenme kaynağıdır. Ancak bunun

yanında aile içi ve dışı toplumsal etkileşimi en alt düzeye indirdiğinden, özellikle çocuğun sosyal gelişimine olumsuz etkileri vardır. Şiddetin öğrenilmesindeki rolü ise olumsuz etkileri arasında ayrıcalıklı bir yerde durmasına yol açmaktadır. Televizyon ekranından yansıyan olumlu model, çocuklar için ne kadar yapıcı ise, olumsuz model de o denli yıkıcıdır. Televizyonun olumlu veya olumsuz etkisi bilhassa çocukların toplumsallaşmaları sürecinde güçlü şekilde açığa çıkmakta, şiddet toplumsallaşma süreci ile kişiliğin temel unsurlarından birisi haline gelebilmektedir. Televizyondaki şiddet haberlerden filmlere, dizilerden çizgi filmlere dek her yerde her an hayatın bir parçası olarak sunulmaktadır. Bu da özellikle şiddetin sıradanlaşması veya şiddete yönelik duyarlılığın zayıflaması gibi çok tehlikeli bir olguyu beraberinde getirmektedir.

Bir Toplumsallaşma Aracı Olarak Televizyon ve Şiddet

Bireyler, topluma doğarlar. Toplumun yapıtaşı olan aile, bireyin içine doğduğu ve kişiliğinin temel özelliklerini içinde yaşayarak edindiği en önemli toplumsal birimdir. İnsanın salt biyolojik bir varlık olmaktan çıkıp, sosyal bir varlık haline gelmesi, bir başka söyleyişle toplumun bir üyesi haline gelmesi, toplumda var olan kural, değer ve inançları öğrenmesi, benimsemesi ve kendisine verilen rolleri gerçekleştirmesi ile gerçekleşir. Birey aileden başlayarak yaşamı boyunca üyesi olduğu, içinde yer aldığı toplumsal birimlerde, bireysel ve toplumsal ilişkileri üzerinden toplumunun üyesi haline gelir. Bu durum, sosyal bilimler literatüründe toplumsallaşma (socialization) olarak isimlendirilmektedir. Bireyin dünyayı anlamlandırması ve anlamı inşa etmesinde toplumsallaşma başat öneme sahiptir. Toplumsallaşmanın en önemli aşaması, yaşamın ilk yılları olmakla birlikte, toplumsallaşma birey açısından yaşam boyu kesintisiz devam eden bir süreçtir. Toplumsallaşmanın günümüzdeki önemli unsurlarından birisi ise televizyondur.

Televizyonun, toplumsallaşmanın en yoğun ve dinamik niteliğe sahip olduğu çocukluk dönemindeki bireyin, çevresini ve dünyayı tanınmasında, anlamasında çok etkili olduğu bilinmektedir. Çocuklar televizyon karşısında oldukça edilgen bir konumda yer almakta, gördüklerini ve işittiklerini büyük oranda ve kolaylıkla modele dönüştürmektedirler. Televizyon ise hep daha çok izlenmek istenen bir iletişim aracıdır. Çünkü bu izlenmenin hedeflenen birçok ürünü arasında ekonomik getiri oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle televizyon kanallarının en önemli çabalarından birisi ve hatta birincisi, izlenme oranını artırmakla ilgilidir. Zira bu reklam gelirlerini artıran en temel faktördür. Bu ise ilgiyle izlenen programlara yönelmeye yol açmaktadır. Dolayısıyla bu programların zararlı olup-olmaması önemli bulunmayabilmekte, hatta bulunmamaktadır. Michaud da bu duruma dikkat

çekmiş ve kitle iletişim araçlarının varlıklarını sürdürebilmek için heyecan verici çeşitli olaylara ihtiyaç duyduklarını belirtmiştir. Bu bakımdan şiddet, aynen cinsellik gibi, kitle iletişim araçlarının temel gıdası gibidir. Fakat daha da önemlisi izlenme oranını artırmak için normal, kabullenilmiş gündelik şiddet yerine olağanüstü, kanlı ve iğrenç olanları tercih edilmektedir. Michaud, kitle iletişim araçları ve özellikle de televizyon aracılığıyla sunulan görüntülerde ilgi düzeyini artırmak ve çekiciliği yükseltmek için montaj ve yorum müdahaleleri yapıldığını ve gelir elde etmek için bunun gerekli bulunduğunu ifade etmektedir. Michaud, bu aşamayla ilgili olarak ‘bilgibozma’ (dezenformasyon) sözcüğünü öne çıkartmıştır. ‘Bilgibozma’, bilginin ayıklanması, alıkonması, değiştirilmesi şeklinde olabilmektedir. Ya da belirli bir yönü veya unsuru üzerinde oldukça fazla durulmaktadır. Böylelikle bağlamı içerisinde önemi düşük ve süresi kısa bir davranış, başlı başına önemli bir olguya dönüştürülmektedir. Zira çoğu kitle iletişim aracı için önemli olan yaşanmış gerçeğin kendisi değil, iletişim araçlarının öğrettikleri ya da gösterdikleri ve iletişim araçlarının gösterdiği kadarla öğrenilen olmaktadır (Michaud, 1991, s. 54).

Televizyon yayınlarının izlenme oranını etkileyip artıran faktörler arasında aksiyon ve aksiyonun bir parçası olan şiddet önemli bir yere sahiptir. Dolayısıyla şiddet televizyon film ve dizilerinde değişmeyen faktörlerden birisi olarak anlam kazanmaktadır. Konuya ilişkin ABD’deki televizyon kanallarının 1993-2001 tarihleri arasındaki yayınlarını inceleyen Nancy Signorielli (2004) incelenen tüm yıllarda prime time’da yayınlanan programların %60’ının şiddet unsurları içerdiğini tespit etmiştir. Esasen durum Türkiye’de de farklı değildir. Aile Araştırma Kurumu tarafından dönemin özel televizyon kanallarından ATV ve SHOW TV’de izlenime sunulan yayınlar üzerinde gerçekleştirilen bir çalışma ile belirlenen tespitlere göre, yayınların %78,3’ünde kurgusal şiddet yer almaktadır. Şiddet içeren yayınlara özellikle prime-time’da yer verilmiş olması ise manidardır. Bu sayede yaş ve cinsiyet farkı gözetmeksizin herkes söz konusu yayınların izleyicisi olmuştur. Bu durumun özellikle çocuklar açısından oldukça ciddi tehlikelere davetiye çıkaracağı açıktır (Görmez ve ark. 1998, s. 232).

Televizyondaki Şiddet ve Çocuk

İletişim araştırmacıları, genel anlamda, medyadaki özellikle de televizyondaki şiddeti ‘gerçek’, ‘doğal’, ‘suni’ ve ‘varsayıma dayanan ’ olmak üzere dört grupta incelemiştir (Kunczik, 1994, s. 117-119). Bu sınıflamaya göre ‘gerçek şiddet ’ fiziksel ve psikolojik açıdan zarar verme amacı taşımakta ya da böylesi bir zarar vermenin yol açtığı etkilerin sunulması şeklinde olmaktadır. ‘Doğal şiddet’, doğada, örneğin hayvanlar arasında gerçekleşen şiddet

olaylarının sunulması ile ilgilidir. ‘Suni şiddet’ doğal veya gerçek olmayan şiddet tipi olarak anlam kazanmaktadır. Örneğin çizgi filmlerle gösterilen şiddet türleri ‘suni şiddet’ kategorisinde yer almaktadır. ‘Varsayılan şiddet’ ise özellikle ‘doğal’ veya ‘gerçek’ şiddetin bir ön koşul olarak sunulma tarzıyla ilgilidir. Sosyal öğrenme kuramının öncüsü ve temsilcisi olan Bandura ve ekibinin, üstelik televizyon yayınlarının çeşitliliğinin ve çekiciliğinin görece daha az olduğu eski bir tarihte (1963) yaptıkları araştırma (Bandura & Ross & Ross, 1963), gerçek yaşamda saldırgan davranan çocuklar ile televizyondaki saldırgan davranışları içeren filmleri izleyen çocuklar arasında doğrusal bir irtibat kurmayı sağlamıştır. Üstelik bu tespit, örnekleri verildiği üzere, daha sonraları farklı bilim insanları tarafından gerçekleştirilen psikolojik, sosyolojik ve tıbbi araştırmalar tarafından tekrarlanmış, televizyondaki şiddet davranışlarının çocukları da içeren pek çok izleyiciyi etkilediği kesinleşmiştir.

Çocuklar şiddeti sosyalleşme sürecinde ve sosyalleşmelerinin bir gereği olarak öğrenmektedirler. Dolayısıyla televizyon bir sosyalleşme aracı işlevi görürken, aynı zamanda şiddetin öğrenilmesi, yerleşik hale gelmesi ve yaygınlaşması işlevini de yerine getirmiş olmaktadır. Yapılan çok sayıdaki araştırmadan hareketle bilindiği ve reel olarak da gözlemlendiği üzere çocuklar yaklaşık olarak 3-4 yaşından başlayarak 12-13 yaşına kadar devam eden süre içerisinde günde ortalama 1-2 saat çizgi film izlemektedirler. Çizgi filmlerin çoğunluğu ise şiddet içeriklidir. Bu konuda örnek olarak Yale Üniversitesi tarafından yapılan bir araştırma dikkate alınabilir. Bu araştırmaya göre çocuklar haftada ortalama 27 saat televizyon izliyorlar. İzledikleri yayınların bir saatinde yine ortalama 20 şiddet olayı yer almaktadır. Buradan hareketle bir tespitte bulunmak gerekirse, bir çocuk 12-13 yaşına kadar izlediği televizyon filmleri üzerinden yaklaşık 8000’i cinayet olmak ortalama 100 bin civarında şiddet içerikli görüntüye maruz kalmaktadır (Anadolu Haber, 15 Haziran, 2003). Televizyonun yaygın şekilde izlenmeye başlanmasından bu yana birçok kurum veya araştırmacıyı harekete geçiren temel etken, televizyonun zararlı içeriği olmuştur. Özellikle naif ve etkilenime çok fazlasıyla açık bir yapıya sahip çocuklar üzerinde televizyonun zararlı içeriğinin muhtemel olumsuz etkileri toplumsal değerlerle ilgili bir kaygıya yol açmış, bu nedenle, televizyonun olumsuz etkilerine yönelik kapsamlı tartışmalar yapılmıştır. Morgan (2002)’a göre çocuk ya da gençler, bir yıl içinde televizyonda yaklaşık 10.000 şiddet eylemi görmekte; yükseköğretim mezunu olana kadar bir genç, yaklaşık 40.000 cinayet/adam öldürme olayına tanık olmaktadır.

Televizyonun bilhassa çocukların şiddeti öğrenmelerinde model rolü üstlendiği; televizyonun, şiddeti meşrulaştıran bir faktör olarak işlev gördüğü bilinmektedir. Ancak bu

tespit, şiddet içeren tüm görüntünün aynı şekilde etkili olduğu anlamına gelmemektedir. Zira televizyonun etki durumunu belirleyen diğer bazı faktörlerin önemli olduğu bilinmektedir. Televizyonun etkisinin yayının içeriğine, izlenme süresine ve izleme sıklığına bağlı olarak değiştiği anlaşılmıştır (Çaplı, 2002, s.197). Ayrıca televizyonun etkisinin çocukların kişilik özelliklerindeki farklılaşmaya bağlı olarak değiştiği, aynı şiddet unsurlarının tüm çocuklarda aynı düzeyde etkiye yol açmadığı araştırmaların önemli bulgularından birisidir (Berkovitz, 1974; Mullan, 1999).

Kitle iletişim araçlarının toplumsallaşma aracı olarak nasıl bir role sahip olduklarıyla ilgili soru medya etki araştırmalarında; şiddetin aşırı sunumu, sapkın cinsel davranış, saldırgan davranış gibi olumsuz etkiler üzerinden cevaplandırılmaktadır. Medya etki araştırmaları televizyon ile şiddet arasındaki ilişkiyi açıklarken, aynı zamanda öğrenme kuramını da temellendirmektedir. Bu bağlamda Bandura ve ekibinin gerçekleştirdiği bir deney (Freedman ve ark., 1998, s. 253; Küçükkurt, 1991, s. 401), televizyonun özellikle çocuklar açısından davranış modeli işlevi gördüğü iddiasına önemli bir dayanak olmuştur. Deney şu şekilde gerçekleştirilmiştir. Bandura ve ekibi laboratuvar ortamındaki deneyleri için seçtikleri benzer özelliklere sahip anaokulu öğrencilerini 4 gruba ayırırlar. Bu gruplardan birincisi, odadaki insan şeklindeki şişme oyuncakla tekme ve tokat atarak oynayan kişiyi bir müddet (8-10 dakika) seyrederek. İkinci grup benzer olayı aynı süre televizyondan izler. Üçüncü gruba ise benzer şiddet ve saldırganlık unsurları taşıyan davranışlar çizgi film şeklinde izletilir. Dördüncü grup ise şişme oyuncakla şiddet ve saldırganlık unsurları taşımayan bir tutum ve davranışlarla oynayan kişiyi seyrederek. Daha sonra bu çocukların tamamı şişme oyuncakın bulunduğu mekâna alınır ve şişme oyuncak ile oynamaları için serbest bırakılırlar. Çocukların oyun oynarlarken sergiledikleri davranışlar araştırmacılar tarafından titiz bir şekilde incelenir. Beklentiyeye uygun olarak şiddet ve saldırganlık davranışını canlı olarak izleyenlerin tutum ve davranışlarında şiddet davranışları iki ve üçüncü gruba göre yüksek, dördüncü gruba göre çok yüksek çıkar. Şiddet ve saldırganlık unsurları taşıyan televizyon programını ve çizgi filmi izleyen çocuklarda da şiddet unsurları, birinci gruptakilere oranla biraz düşük olmakla birlikte dördüncü gruba göre oldukça yüksek çıkar. Önemli olan üç grupta şiddet davranışlarının birbirine yakın oranlarda olmak üzere yüksek, şiddet olmayan görüntüleri izleyenlerde ise son derece düşük gözlenmiş olmasıdır. Daha sonraları Eric Dubow ve Laurie Miller tarafından gerçekleştirilen araştırmalarda da televizyonda şiddet içeriği izlemenin gözlemsel öğrenme aracılığıyla saldırgan davranışları etkilediği tespit edilmiştir (Dubow ve Miller, 1996, s. 117-147). Heusmann'ın 1982 yılında ABD, Finlandiya ve Polonya'da çocuklar üzerinde yaptığı karşılaştırmalı araştırmada ise yine çocukların

davranışları ile televizyondaki şiddet arasında güçlü bir ilişki bulunduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda İngiltere’de yapılmış bir araştırmayı da hatırlamakta yarar var. J. L. Singer ile D. S. Singer televizyonun davranışlar üzerindeki etkisini tespit etmek amacıyla İngiltere’de gerçekleştirdikleri bir araştırmada yatılı okulda kalan 13-16 yaş grubundaki bir grup çocuğu incelemişlerdir (Singer & Singer, 1983, s. 826-834). Araştırma kapsamında çocukları iki gruba ayırıp, bir gruba 15 gün süreyle yalnızca komedi ve sosyal içerikli filmler, ikinci gruba ise şiddet içeren filmler izletilmiştir. Yapılan testler birinci grupta samimiyet, hoşgörü, ölçülü tartışma, olumlu iletişim kurma ve neşeli olma hallerinin egemen olduğu, ikinci grupta ise sözel ve fiziksel şiddet hallerinin karakteristik düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

ABD’de 700 birey çocukluklarından itibaren 16 yıl boyunca izleyerek gerçekleştirilen kapsamlı ve uzun süreli bir araştırmaya göre şiddete başvurma eğilimi izlenen programlardaki şiddet içeriğinin artmasıyla doğru orantılı olarak artış göstermektedir. Araştırma, televizyonun olumsuz etkisinin sadece çocukluk yaşlarında kalmadığını, yetişkinlik yaşlarında da kalıcı etkilerinin sürdüğünü göstermiştir. Araştırmayı yürüten Brad Bushman'a göre kişiler televizyon ile şiddet arasındaki bu ilişkiyi pek ciddiye almıyorlar. Ancak bu araştırmanın da ortaya çıkardığı gibi şiddet içerikli medya ile şiddet riski arasındaki ilişki örneğin kondom kullanma ile AIDS riskini azaltma arasındaki ilişkiden, fazla kurşun bulunan ortamlardaki çocuklarla zekâ düzeylerinin azalması arasındaki ilişkiden, asbestos ile sonuçları arasındaki ilişkiden, ikincil sigara içicileri ile kanser arasındaki ilişkilerin hepsinden daha kuvvetli bir ilişkidir. Araştırmanın bulgularına göre günde bir saatten az televizyon seyreden 14 yaşındaki deneklerin sadece %5,7’si 16 ile 22 yaşları arasında şiddet eğilimi göstermiştir. Günde bir ile üç saat arasında televizyon seyredenlerde şiddet eğilimi %22,5’a çıkmaktadır. Günde üç saatten fazla seyredenlerde ise şiddet eğilimi yüzde %28,8’dir.

Türkiye’de gerçekleştirilen kapsamlı bir araştırmanın (Tokdemir & Küçükler, 2000) bulguları, örnekleri verilen diğer araştırmaların bulgularını destekler mahiyettedir. Araştırma ıslahevinde kalan ve suç işleme yaşları 12-17 arasında değişen (ortalama 15,0±1,2) 106 erkek hükümlü çocuk/ergen üzerinde gerçekleştirilmiştir. Bunlardan elde edilen bilgiler önce suç işlememiş ve yaşları 13-18 arasında değişen (ortalama 15,6±1,3) benzer sosyo-ekonomik düzeydeki 126 erkek okul öğrencisinden elde edilen bilgilerle karşılaştırılmıştır. Araştırmanın özel konusunu medyanın etkisi oluşturmuştur. Gerçekleştirilen karşılaştırma sonucunda iki grup arasındaki farklılıklar ortaya konmuştur. Hükümlü çocukların/ergenlerin ıslahevine girmeden önce ortalama 34-39 saat/hafta televizyon izledikleri, buna karşılık kontrol grubu üyelerinin 19-26 saat/hafta televizyon izledikleri tespit edilmiştir. Ayrıca hükümlü

çocukların/ergenlerin %51,9'u şiddet içerikli macera-savaş filmi seyredirken, suç işlememiş öğrencilerde bu oran %25,4'tür. Her iki grup arasında anlamlı farkların olması, genel olarak geleneksel medyanın özel olarak da televizyonunu çocukların/ergenlerin şiddet davranışlarına yönelmesinde etkin rol oynadığını göstermektedir.

Çocukların, televizyonda tanık oldukları şiddetlerden etkilenip kendi davranışlarına yansıtacaklarıyla ilgili birçok araştırma yapılmış ve neredeyse hepsi de söz konusu etkilenmeyi nesnel bir şekilde tespit etmiştir. Bu konuda özellikle dikkate alınması gereken son derece önemli bulgulara ulaşmayı sağlayan araştırmalardan birisi Leonard D. Eron ve L. Rowell Huesmann (1980)'a aittir. Bu iki bilim insanı gerçekleştirdikleri araştırma ile izlenen şiddet konulu filimler ile çocukların davranışları arasındaki korelasyon katsayısının son derece yüksek olduğunu tespit etmişlerdir. Eron ve Huesmann, daha önce şiddet filmleri izleterek davranışlarını inceledikleri çocukları 11 yıl sonra tekrar incelediklerinde, bu çocukların davranışlarında, şiddet konulu filimler izlemeyen çocukların davranışlarından daha fazla saldırganlık tespit etmişlerdir. Hâlbuki bu çocuklar (şimdinin gençleri), 8 yaşındayken araştırma gereği çok sayıda şiddet filmi izlemiş olmalarından sonra, diğer gruptaki çocuklardan daha fazla şiddet filmi izlememişlerdir. Bu araştırma 15 yıl sonra tekrarlanmış ve sonucun değişmediği anlaşılmıştır. Huesmann ve arkadaşlarının (1984) daha sonra yaptığı bir başka araştırma ile Wiegman ve arkadaşlarının (1986) araştırmaları aynı sonuçlara ulaşmayı sağlamıştır.

Televizyondaki Şiddetin Etkileri

Barry Sanders, 'Öküzün A'sı' isimli yazılı kültürün gerileyişini ve elektronik kültürün yükselişine bağlı olarak şiddetin güçlenip yaygınlaşmasını incelediği kitabında, televizyon bağlamında geleneksel medyanın yaygınlık ve izlenme oranıyla ilgili önemli bilgiler aktarmıştır. Sanders (2017)'in tespitlerine göre, ortalama bir çocuk altı yaşından on sekiz yaşına gelene kadar geçen 12 yılda yaklaşık 16.000 saat televizyon seyredirken, 4.000 saatini radyo ve CD dinleyerek, birkaç bin saatini de sinemada film izleyerek geçirmektedir. Buna göre bir çocuğun medya ile geçirdiği süre, anne ve babasıyla geçirdiği süreden daha fazladır. Üstelik medyada geçirilen süre gittikçe artmaktadır. 6-18 yaş aralığındaki çocukların son yirmi yıldan daha az bir süre içinde günlük televizyon izleme süreleri %70'ten fazla artış göstermiştir. 1967'de televizyon izleme ortalaması 2,8 saat iken, 1983'de 4,7 saate çıkmıştır. Medya ile bu yoğunlukta irtibatlı olan çocuk elektronik eğitimin parçası haline gelmektedir. Bu eğitim sayesinde de çocuğun farkında olmadan medyanın kendine özgü değerlerini, amaçlarını ve araçları olan belli bilişsel yolunu özümseydiğini belirtmiştir. Elektronik

medyanın tesis ettiği sanal dünya içinde yaratılan sanallıkla özdeşleşen çocuk, televizyondan dijital teknolojiye uzanan süreçteki alternatifler yumağı içinde hem yazılı kültürden hem de sözellikten uzaklaştığı gibi şiddeti de yaşamının bir parçası haline getirmektedir. Elektronik çağda elektronik aletlerle içli dışlı olmanın sonucu olarak öğrenilen şiddet, olumsuzluklarını ve tahrip edici etkilerini gerçek olmanın ötesinde içselleştirilmiş bir sanallıkla yaşanmasını sağlamaktadır. Şiddetin öğrenilmesi sürecinde pişmanlık ve suçluluk duyguları yok olmakta, normal hayatın sıradan bir özelliği gibi algılanmakta ve normal bir davranışa dönüşmektedir. Sanders (2017), elektronik kültürün bireyler üzerindeki tahrip edici ve şiddeti öğretici etkilerinin, özellikle dağılmış ailelere mensup çocuklarda daha kolay gözlenir olduğunu ifade etmektedir.

İletişim ve suç araştırmacılarının üzerinde durdukları önemli konulardan birisi, televizyondaki şiddetin gerçek hayatta şiddetin açığa çıkmasına ve/ya yaygınlaşmasına katkı sağlayıp sağlamadığı ile ilgilidir. Gerçekleştirilen araştırmaların çok büyük bir kısmında televizyondaki şiddet ile gerçek yaşamdaki şiddet arasında güçlü korelasyon tespit edilmiştir. Bu konuda özellikle kurumsal düzeyde yapılan araştırmalar arasında *Ulusal Ruh Sağlığı Enstitüsü'nün (National Institute of Mental Health) (1982) raporu* ve *Amerikan Psikoloji Derneği'nin (American Psychological Association) (APA/1985) raporları* önemlidir. Ancak buna rağmen aradaki ilişkiye dair ileri sürülen kanıtların yeterli olmadığı ve/ya abartıldığı iddialarının eksik olmaması genel yargıyı değiştirememiştir.

Televizyondaki şiddetin etkileriyle ilgili üzerinde durulan birçok faktörden birisi şiddetin etki süresiyle ilgilidir. Potter, televizyondaki şiddete maruz kalmanın etkileri hakkında önemli bulguları *kısa dönemli etkiler* ve *uzun dönemli etkiler* şeklinde ikiye ayırmış ve tespitlerini bu bağlamda dile getirmiştir. Potter (1999)'ın tespit ve görüşüne göre, televizyondaki şiddete maruz kalmanın *kısa dönemli etkileri* arasında genellikle şunlar yer almaktadır: Televizyondaki şiddet sunumlarına maruz kalmak, izleyicilerde şartlı refleks yitimine (disinhibition) yol açmakta bu ise saldırganlığa veya ani korkuya yahut duyarsızlaşmaya yol açabilmektedir. Televizyondaki şiddetin *uzun dönemli etkileri* arasında şunlar yer alabilmektedir: Televizyondaki şiddete uzun süreli maruz kalma ile kişinin yaşamındaki saldırganlık arasında ilişki oluşabilmektedir. Televizyondaki şiddet ile toplumdaki şiddet arasında ilişki vardır. Uzun süre çok fazla şiddet sunumuna maruz kalan kişiler, kendilerini kurban olarak görme (victimization) durumlarını abartırlar. Uzun süre çok fazla şiddet gösterimine maruz kalan kişiler, şiddeti daha fazla kabullenirler.

Televizyondaki şiddete ilişkin önemli araştırmaların gerçekleştirildiği kurumsal bir yapı olan *Kültürel Göstergeler Projesi* ekibinden Nancy Signorielli (2005), gerçekleştirdikleri araştırmaların önemli bir bulgusu olarak televizyon şiddetinin temel etkileri arasında saldırganlık, duyarsızlaştırma ve korku üzerinde durmuştur. Yine Kültürel Göstergeler ekibinden Morgan (2002)'a göre, "televizyon şiddetinin etkileri üzerine çalışan araştırmacılar çoğunlukla üç temel hipotezden biri üzerine odaklanmaktadırlar: 1. Televizyon şiddetine maruz kalmak, izleyicileri daha saldırgan ya da daha şiddetli davranmasına neden olur, 2. Televizyon şiddetine maruz kalmak, izleyicilerine şiddete karşı duyarsızlaşmasına neden olur, 3. Televizyon şiddetine maruz kalmak dünyanın acımasız ve tehlikeli bir yer olduğu (mean and scary place) inancının gelişmesine yol açar. Ancak buna karşılık, yaygın eğilimin dışında olmak üzere televizyonun olumlu etkisinin de olduğu konusunda bazı görüşler vardır. Bunlardan birisi olan katharsis (arındırma) etkisi, televizyon şiddetinin etkileri ile ilgili literatürde biraz da olsa önemli bir yere sahiptir. Bu istisna durumu bir yana koyarak televizyon ile ilgili yaygın olumsuz görüşleri biraz detaylı olarak incelemek gerekirse;

Saldırganlık: Televizyondaki şiddete maruz kalma ile gerçek yaşamdaki saldırganlık eğilimleri arasındaki doğrusal ilişki birçok araştırmacının temel bulguları arasında yer almaktadır. Bu konuyu özetlemesi açısından Huesmann ve Miller (1994)'in tespitleri önemlidir. Bu iki araştırmacıya göre söz konusu ilişki kuşku duymayı gerektirmeyecek kadar açık ve belirgin bir etkidir.

Duyarsızlaştırma: Duyarsızlaşma televizyondaki şiddete maruz kalma süresi ile ilgilidir. Televizyondaki şiddeti izleme miktarının artışına bağlı olarak şiddet konusunda duyarsızlaşmada artmaktadır. Konuya ilişkin yapılmış birçok çalışma daha fazla şiddet gösterimi izleyen izleyicilerde daha fazla duyarsızlaşma gözlenmiştir (Signorielli, 2005, s. 43-44). Böylelikle bireyler çevrelerindeki şiddeti kanıksamada, şiddete yönelik duyarlılıkları gerilemekte ve böylelikle çok da dolaylı olmayan bir şekilde şiddeti normalleştirmektedirler. Vural (1998)'a göre bu durum bir duygu körlüğüdür.

Korku: Televizyondaki şiddetin korku oluşturduğu genel anlamda kabul görmektedir. Bu korku kısa süreli olabileceği gibi uzun süreli olarak da açığa çıkabilmektedir. Kültürel Göstergeler Projesinin bulgularına göre televizyondaki şiddete çok maruz kalmakla dünyanın tehlikeli ve korku duyulacak bir yer olduğu anlayışı arasında ilişki vardır (Signorielli, 2005, s. 44-45).

Acımasız Dünya Sendromu: *Acımasız Dünya Sendromu*'nu (*Mean World Syndrome*) bireyler arasındaki güven kaybını, her an herkes tarafından mağdur edilme duygusunu,

yaşamdaki şiddeti abartılı algılama eğilimini ifade etmektedir (Morgan, 2002, s.1091). Bunun oluşumunda televizyondaki şiddete maruz kalma arasında güçlü ilişki vardır (Gerbner ve Gross, 1976). Bu sendromun beklendik etkileri arasında şiddetin problem çözme aracı olarak görülmeye başlanması vardır.

Saldırganlığı Azaltma (Katharsis): Filozof Aristoteles'in geliştirdiği "katharsis" sözcüğü, Aristoteles'in ve takipçilerinin kullanımında dramanın amacıyla ilgilidir. Seyirci, sahnelenen oyuna psikolojik olarak dâhil olur ve oyuncular arasındaki saldırganlık zirveye ulaştığında seyirci rahatlar; süreçte sahip olduğu gerginlik hafifler. Aristoteles bu duruma katharsis demiştir. Günümüz dünyasındaki şiddet araştırmacılarından bazıları televizyondaki şiddete maruz kalmanın benzer etkiye yol açtığını ve bireylerde bir gevşeme, gerginlik azalması duygusunun oluşumu gerçekleştiği tezini ileri sürmüşlerdir. Bu oldukça tartışmalı bir tezdur.

Sonuç

Şiddetin olmadığı bir dünya hayal eden, fakat korktuğunu üretmekten de geri durmayan insan, şiddeti dünyanın ve yaşamın her alanına yaygınlaştırmış durumda. İnsanlık, bizzat insan eliyle üretilen şiddet karşısında çaresiz kalmaktadır. Şiddet evde, okulda, işyerinde, sokakta, pazarda... her yerde, bir vesileyle kolaylıkla açığa çıkabilmektedir. Çoğu zaman çoğu şeyde umut olan bilim ve teknolojinin gelişmesi ise şiddeti sonlandıramadığı gibi, şiddetin yeni türlerinin oluşmasına imkân sağlayabilmektedir. Özellikle kitle iletişim araçları ve bunlar içerisinde de bilhassa televizyon, çoğunlukla şiddetin öğrenildiği bir mecra olarak işlev görmektedir. Ekonomik kaygılarla daha fazla izlenmek ve reklam almak isteyen televizyon kanalları, izlenme oranını artırıcı unsur olarak genellikle şiddeti ve cinselliği bir araç olarak kullanmaktadırlar. Böylelikle ekranlar şiddet ve cinsellik ile dolup-taşmakta, bunun öncelikli mağdurları ise naif yapıları, her türlü etkiye açık kişilikleri ile çocuklar olmaktadır.

Bu çalışmada genel manada şiddet ele alınmış, buna bağlı olarak günümüz dünyası için önemli bir olgu olarak televizyon ekranında vücut bulan şiddet sahnelerinin gerçek yaşamdaki etkileri ele alınmıştır. Televizyon ekranındaki her şiddet sahnesi, şiddeti "normalleştirmesi" adına belirli oranda risk taşıyor olmakla birlikte, televizyon kanallarının ekonomik kaygıların etkisiyle izlenme oranlarını artırmak için şiddet sahnelerine daha fazla yer vermeleri, hatta ekranı son derece ağır şiddet sahneleri ile doldurmaları, bilhassa toplumsallaşma sürecinin en dinamik ve yoğun dönemini yaşayan çocuklar için ciddi anlamda risklere yol açmaktadır. Öyle ki şiddet eylemleri çocukların izledikleri çizgi filmlerin dahi

değişmeyen özellikleri arasında yer almaktadır. Böylelikle, yaşamlarının oldukça erken bir zamanında sanal boyutuyla da olsa şiddetle karşılaşan ve izlediği şiddet sahneleri karşısında şiddeti büyük oranda “normalleştiren” bireyler, tüm yaşamı şiddete paralel bir konumda algılar hale gelebilmektedirler. Şiddet yaşamın rutini olarak algılanabilmektedir. Bu yönüyle televizyon oldukça önemli bir konumda yer almaktadır. Üstelik bu, sadece yakın dönemin değil, televizyonun kitlesel düzeyde izlenmeye başladığı ilk günlerden beri böyledir. Televizyon yayınları 1950’lerden itibaren kitlesel bir izlenme düzeyine erişmiştir. Üstelik bu ilk yıllardaki yayınlardaki şiddet sahneleri şimdilerdeki yayınlarda yer alan şiddet sahnelerine göre daha “soft” ve daha azdı. Ancak buna rağmen televizyondaki şiddetin bireyler üzerindeki olumsuz etkileri ilk andan itibaren dikkat çekmiş ve 1950’lerden itibaren televizyonunu şiddetin açığa çıkması ve yoğunlaşmasındaki etkilerini tespit etmeyi amaçlayan sayısız denecek kadar çok araştırma yapılmıştır. Konuya ilişkin yapılmış araştırmalar, bilhassa çocukların televizyondaki şiddetin en üst düzeyde mağduru olduklarını, bu mağduriyetin anlık değil, uzun vadeli olduğunu ortaya koymuştur. Öyle ki belirli sürede yoğun olarak izlenen şiddet sahnelerinin kişilik ve davranış üzerindeki olumsuz etkileri onlarca yıl sonra bile tespit edilebilmiştir.

Kaynakça

- Ayverdi, İ. (2005). *Büyük Misalli Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Yayınları.
- Bandura, A., Ross, D. ve Ross, S. A. (1963). Imitation of film-mediated aggressive models. *Journal of Abnormal And Social Psychology*, 66(1), 3-11.
- Berkowitz, L. (1962). *Aggression: A social psychological analysis*. Newyork: Mcgraw Hill.
- Berkowitz, L. (1974). Some determinants of impulsive aggression role of mediated associations with reinforcements for aggression. *Psychological Review*, 81(2), 165-176.
- Dubow, E. F. ve Miller, L. S. (1996). Television violence viewing and aggressive behavior. T. M. Macbethn (Ed.), *Tuning in to young viewers: social science perspectives on television* içinde (s. 117-147). Sage Publications.
- Eron, L.R. ve Huesmann, R. (1980). Adolescent aggression and television. *Annals of The New York Academy Of Sciences*, 347(1), 319-331.
- Erten, Y. ve Ardalı, C. (1996). Saldırganlık şiddet ve terörün psikososyal yapıları. *Cogito*. 6-7, 143-164.
- Freedman, L. (1998). International security in an age of choice. *Journal of Financial Crime*, 6(1), 69-76.
- Freud, S. (2000a). *Bir yanılısamanın geleceği*. (A. Yardımlı, Çev.). İstanbul: İdea Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1927).
- Freud, S. (2000b). *Metapsikoloji*. (A. Yardımlı, Çev.). İstanbul: İdea Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1923).
- Fromm, E. (1982). *Sevginin ve şiddetin kaynağı*. (N. İçten & Y. Salman, Çev.). İstanbul: Payel Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1964).
- Fromm, E. (1984). *İnsandaki yıkıcılığın kökenleri*. (Ş. Alpagut, Çev.). İstanbul: Payel Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1973).
- Gerbner, G. ve Gross, L. (1976). Living with television: the violence profile. *Journal of Communication*, 26(2), 173-199.
- Görmez, K., Bayat, B., Sezal, İ., Göka, E., Köse, R., Özcan, Y.Z., Kutlugün, D., Sarımeşeli, M., Kentli, K. ve Cavcav, D. (1998). *Aile içinde ve toplumsal alanda şiddet*. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.

- Heise, L., Pitanguy, J. ve Germain, A. (1994). Violence against women: the hidden health burden. *World Bank Discussion Papers-225*, 18-23.
- Huesmann, L. R. ve Miller, L. (1994). Long term effects of repeated exposure to media violence in childhood. L. R. Huesmann (Ed.), *Aggressive Behavior: Current Perspective* içinde (s.153-186). New York: Plenum Pres.
- Huesmann, L.R., Lagerspetz, K. ve Eron, L. (1984). Intervening variables in the tv violence-aggression relation: evidence from two countries. *Developmental Psychology*, 20(5), 746-775.
- Kaplan, N., Sadock, B. J. ve Grebb, J.A. (1994). Aggression, accident and injuries. N. Kaplan ve B. J. Sadock (Ed.), *Synopsis of Psychiatry* (10. baskı) içinde (s.739-749). Philadelphia: Indian Reprint.
- Kunczik, M. (1994). *Gewalt Und Medien*, Köln: Böhlau.
- Küçük Kurt, M. (1991). Televizyon ve çocuk. B. Dikeşligil ve A. Çiğdem (Ed.), *Aile Yazıları, 3 Birey, Kişilik ve Toplum* içinde (s. 399-404). Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu.
- Michaud, Y. (1991). *Şiddet*. (C. Muhtaroglu, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1986).
- Morgan, M. (2002). Violence and effects research. T. Miller (Ed.), *Television Studies* içinde (s.11-14) London: British Film Institute.
- Mosses, R. (2001). Şiddet nerede başlıyor? (A. Kul, Çev.). *Cogito*, 6-7, 23-27. (Orijinal çalışma basım tarihi 1996)
- Potter, W. J. (1999). *On media violence*. London: Sage Publications.
- Sanders, B. (2017). *Öküzün A'sı: Elektronik çağda yazılı kültürün çöküşü ve şiddetin yükselişi*. (Ş. Tahir, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1994).
- Scott, J. P. (1958). *Aggression*. Chicago: University Of Chicago.
- Signorielli, N. (2005). *Violence in the media: a reference handbook*, California: ABC Clio inc.
- Simpson, J. A ve Weiron, E. S. C. (1989). *The Oxford English dictionary*. Oxford: Clarendon Press.
- Singer. D. G. ve Singer, J. L. (1983). Why social work should care: television violence and children. *Child and Adolescent Social Work Journal*. 11, 3-19.

Vatandaş, S. (2021). Şiddet ve televizyon: şiddetin televizyon üzerinden deneyimlenmesi. *Humanitas*, 9(17), 393-417

Taylan, H. H. (2011). *Televizyon programlarındaki şiddetin yetiştirme etkisi: Konya Lise Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.

Tokdemir, M. ve Küçükler, H. (2000). Çocuk suçluluğu ve medya. *Adli Tıp Bülteni*. 5(3), 164-167.

Ünsal, A. (1996). Genişletilmiş bir şiddet tipolojisi. *Cogito*, 6-7, 29-36.

Vatandaş, C. (2002). *Aile ve şiddet*. Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları.

Vatandaş, S. (2021). Şiddet ve dijital oyunlar: şiddetin dijital oyunlar üzerinden deneyimlenmesi. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 9(1), 134-159.

Violence and television (n.d.). www.washingtonpost.com/wp-dyn/articles/A31674-2002Mar28.html

Von der M. (1971). *Comparative political violence*, Englewood Cliffs: Prentice-Hall.

Vural, S. (1998). *Televizyondaki şiddetin çocuklar üzerindeki etkisi*. Sözlü sunum, III. Aile Şûrası Tebliğleri, Ankara.

Wiegman, O., Kuttschreuter ve M. Baarda, B. (1986). *Television viewing related to aggressive and prosocial behaviour*. Netherlands: University Of Twente